

Az értékek

Prof. Dr. Csepeli György

Az állat fizikai tere

- Érzéki modalitások- programozott reakciók
- Látás, hallás, szaglás, tapintás, egyensúlyozás
- Központban: az állati egyed túlélése
- A legalkalmasabb megmaradása, szaporodása
- Távolodás/kerülés/távolságtartás (-)
- Közeledés/keresés/ közeltartás (+)

„Isten halott”

- Érzéki világ- a fizikai tér
- Érzékfeletti világ- a metafizikai tér
- „Nem valami véghetetlen Semmiben tévelygünk?”
- Az ember a Semmi helytartója
- A felszólítás, a keresés. „Az üres körzet arra szólít fel, hogy újból betöltsük, s az onnan eltűnt Istent mással pótoljuk.

Az ember metafizikai tere

- Érzéki modalitások-kulturális programozás
- Szaglás, látás, hallás, tapintás, egyensúlyozás-érzékfeletti jelentések
- (kéj) öröm és (fájdalom) bánat
- Központban: a csoport túlélése/harc a többi csoporttal
- Az érzékelhető sztenderdizálása: kulturális jelentések (relevanciák)
- Igaz, szép, jó, hasznos, erős/hatalmas, üdvözítő,
- Versenyző /alternatív jelentések
- Globalizáció (univerzalizáció?)

Mik az értékek?

- „Az értékfogalom egyesíti az emberi viselkedést vizsgáló összes tudomány nyilvánvalóan sokféle érdeklődését.” (Rokeach, 1973)
- Az értékek nézetek, melyek elválaszthatatlanul kötődnek az érzelmekhez, nem racionális eszmék.
- Az értékek motivációs erővel rendelkeznek. Kívánatos célokra vonatkoznak, melyeket az emberek el akarnak érni.
- Az értékek túlmutatnak az egyes cselekvéseken és helyzeteken. Elvont célokat képviselnek. Az értékeket elvontságuk különbözteti meg a normáktól, attitűdöktől, melyek rendszerint specifikus cselekvésekre, tárgyakra, helyzetekre vonatkoznak.
- Az értékek irányítják a cselekvések, politikák, emberek és események kiválasztását. Mércé és kritérium szerepet töltenek be. Az értékek fontossági sorrendbe állíthatók. Az egyes egyéneket jellemzi, hogy miként sorolják fontosság szerint sorba az értékeket. A hierarchikus felépítés egyben megkülönbözteti az értékeket a normáktól és az attitűdöktől.
- Az értékek hidat képeznek az egyén és a társadalom között. Integrálják a személyiséget, s integrálják a társadalmat.

Értékek relativitása

- „Miért ölsz meg engem?”

-”Hogy-hogy? Hát nem a folyó másik oldalán laksz?
Barátom, ha ezen az oldalon laknál, gyilkos lennék, és igazságtalanságot követnék el, ha most így megölnélek, de mivel a másik parton laksz, vitéz katona vagyok, és ez így helyes.”

(Pascal, Gondolatok. 293)

Érték-tér

- Jó és Rossz
- Szép és Rút
- Hasznos és Káros
- Igaz és Hamis
- Erős és Gyenge
- Üdvözítő és Kárhozatos

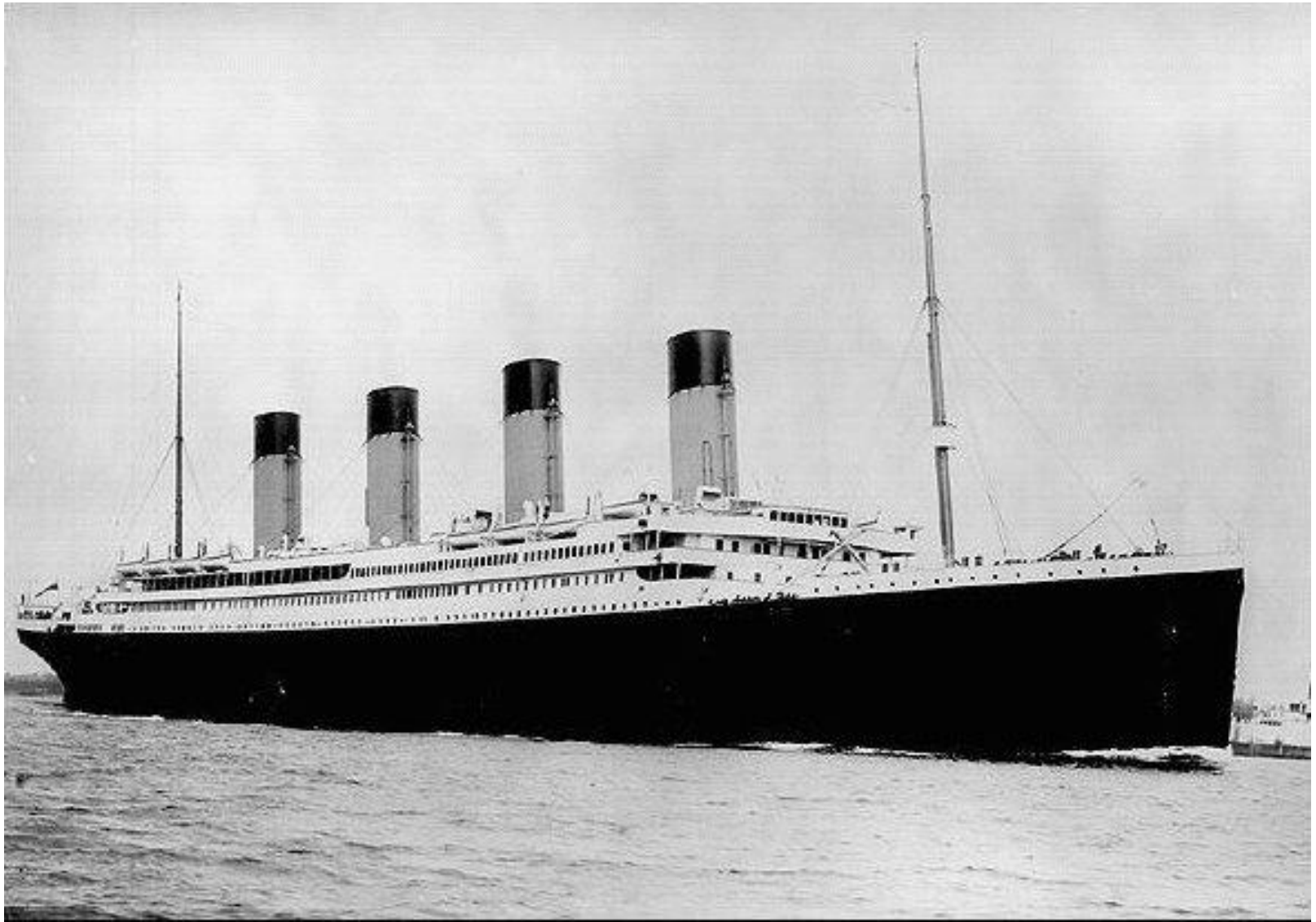

Szuverenitás

- Választás
- Lényegi akarat („mi”)
- Választó akarat („én”)
- Racionalizáció
- Kognitív immun-rendszer (egyensúly-keresés disszonancia-redukció, inkongruencia visszaállítás)
- Ex-communicatio

Az érték-kutatás dilemmái

- Bizonyosság az értékekben---verifikálhatatlanság
- Rejtőzés---kifejeződés
- Objektivitás- szubjektív működés
- Érzéki ----érzékfeletti (az érték=szem-pont)
- Egyesít-szétválaszt

A süllyedő Titanic utasainak értékválasztása

- Adolf Dyker kis zacskót adott át feleségének, két aranyórával, két gyémánt gyűrűvel, egy zafír aranylánccal és 200 svéd koronával.
- Miss Edith Russel muzsikáló játékmalacot vitt magával. Az agyagállat 'macis' táncdalt csilingelt, ha meghúzták a farkát.
- Stewart Collett, egy fiatal teológia hallgató, másodosztályú utas, csak a Bibliáját vette magához.
- Norman Campbell Chambers revolvert és iránytűt vágott zsebre, mint aki kannibálok közé készül.
- Lawrence Beesley könyvekkel tömte meg viharkabátjának zsebeit.
- Johnson hajópincér most már egészen más fejleményeket várt, mint egy belfasti visszautazást, ezért 4 narancsot dugott zubbonyába.
- Mrs Dickinson Bishop 1100 dollár értékű ékszert hagyott kabinjában, és visszaküldte férjét, de nem az ékszerekért, csak a muffjáért

Isten meghalt. Éljen Isten?

- Isten megölése (az ölés mint transzformatív aktus)
- Az érzékfeletti elenyészése (Heidegger) a világ varázstalanodása (Weber)
- Minden érték átértékelése (Nietzsche)
- Az érzékfeletti megüresedett körzete arra szólít fel, hogy újból betöltsük, a megölt Istent mással pótoljuk
- Az értéktételezés új elve nem lehet többé az érzékfeletti élettelen világa

Az élet él és élni akar

- Az élet lényege: növekedés, javulás, bővülés (minőség forradalma)
- A puszta fennmaradás= hanyatlás
- A puszta növekedés (társadalmi rák)
- Sehol sem lehetséges növekedés, ahol nem marad fenn eleve valami biztos és fokozható állag
- Az érték a fennmaradási, fokozódási-növekedési feltételek szempontja

Érték-tagadás

- Anómia (visszahúzódás, ritualizáció, konformizmus, bűnözés, lázadás-forradalmárkodás)

- Társadalmi válság- értékválság

a korábbi szerkezet már nem működik, az új még nem működik
(bizalmatlanság, barbarizmus, cinizmus, ressentiment)

Érték-atrófia

- Koncentrációs-Megsemmisítő tábor (Kein Warum)
- Kábítószeres hatás
- Társadalom-alattiság (underclass)
- Társadalmon kívüliség (stigmatizáltak, bűnözők, elmebetegek)

Értékek, tesztek

Allport-Lindzey-Vernon

Dimenzió

Érték

elmélet

igazság

gazdaság

haszon, gazdagság

esztétika

szépség, művészi harmónia

társadalom

emberi kapcsolatok

politika

hatalom, befolyás

vallás

a világ mint egész megértése

Rokeach

Cél -értékek

igaz barátság
érett szerelem
önbecsülés
boldogság
belső harmónia
egyenlőség
szabadság
öröm
társadalmi elismerés
bölcesség
megváltás
családi biztonság
nemzeti biztonság
teljesítmény-érzés
szépség
segítőkészség
kényelmes élet
izgalmas élet

Eszköz-értékek

vidámság
ambíció
szerelem
tisztaság
önuralom
képesség
bátorság
udvariasság
becsület
képzelet
függetlenség
értelem
széles látókörűség
logika
engedelmesség
világbéke
felelősség
megbocsátás

Schwartz

1. **Ön-irányítás.** Független gondolkodás és cselekvés: alkotás, választás, felfedezés
2. **Ingerlés.** Izgalom, újdonság, kihívások keresése
3. **Hedonizmus.** Élvezet, érzéki kielégülések keresése
4. **Teljesítmény.** Személyes siker társadalmi mércéknek megfelelő kompetencia bizonyítása által

1. **Hatalom.** Társadalmi státusz és presztizs, emberek és erőforrások fölötti uralom
2. **Biztonság.** Biztonság, harmónia, a társadalmi szerkezet, a kapcsolatok és az én szilárdsága
3. **Konformitás.** Másokat sértő és bántó, a társadalmi várakozásokat és normákat zavaró cselekvések, hajlamok, ösztönzések visszafogása
4. **Hagyomány.** Tisztelet, elkötelezettség és elfogadás a hagyományos kultúra és vallás iránt
5. **Jóakarát.** A saját csoport tagjainak jólétének növelése és fenntartása.
6. **Univerzalizmus.** Megértés, méltánylás, türelem mások jólétének és a környezetnek a védelmére.

Dimenziók

megtartás

biztonság, hagyomány
konformitás

teljesítmény
Ön-kiterjesztés hatalom
hedonizmus

univerzalizmus

jóakarát

Kilépés önmagunkból

ingerlés
hedonizmus
ön-irányítás
nyitottság a változásra

Magyarázó változók

- **Életkor** (idősek a biztonságot, fiatalok a hedonizmust, ingerlést, ön-irányítást, univerzalizmust részesítik előnyben)
- **Nem** (férfiak a hatalmat, nők a jóakaratot részesítik inkább előnyben)
- **Iskolai végzettség** (magasabb iskolai végzettség, erősebb elköteleződés az univerzalizmus iránt)
- **Történeti-kulturális háttér** (Nyugat-Európa, Közép-Kelet-Európa, Kelet-Európa)

Iskolai végzettség és értékek

Isk.végz.
(n=34 760)

Önirányítás	.19
Ingerlés.	.16
Hedonizmus.	.08
Teljesítmény.	.14
Hatalom.	.02
Biztonság.	-.20
Konformitás.	-.22
Hagyomány.	-.22
Jóakarát.	-.04
Univerzalizmus.	.06

A szociológiai érték-kutatás

- Reprezentatív minták/Antropológiai kutatások
- Ismétlődő adatfelvételek
- Világ/Európa
- Érték-operacionalizációk
- Rokeach (cél-és eszköz értékek)
- Varga K. (ideál-típusok)
- Váriné (esetek)
- Schwartz (önkép-idealizációk)
- Inglehart (WVS)
- Hofstede (koll-ind, masc-fem, kockázat, hatalom)

Németek és magyarok Baranyában

- Öröklés
- Termelés
- Munkamegosztás
- Kereskedés
- Design
- Reprezentálás
- Megjelenés
- Szórakozás
- Evés
- Házassodás
- Etika
- Érdeklődés
- Önprezentáció

egyenlő rész
önellátás
nemek szerint
nem adnak el
szépség
pompa
cifra
ünneplés
változatosság
exogámia
mulatás
változatosság
lenézés

törzsöröklés
árutermelés
képesség szerint
piac, rugalmasság
hasznosság
egyszerűség
szerénység
spórolás
egyhangúság
endogámia
szorgalom, munka
tanulás, önképzés
kihasználás

Magyarok és értékek

<u>1982</u>	<u>1992</u>	<u>2003</u>	<u>2008</u>
•béke	béke	család	család
•család	család	béke	boldogság
• haza	jólét	boldogság	jólét
•boldogság	boldogság	jólét	béke
• munka	haza	harmónia	harmónia
• jólét	harmónia	barátság	barátság
•megbecsülés	szabadság	haza	szerelem
• szabadság	barátság	szerelem	haza
•harmónia .	egyenlőség	önérzet	munka
•önérzet	önérzet	munka	élvezet
•barátság	munka	szabadság	önérzet
• egyenlőség	megbecsülés	megbecsülés	szabadság
• szerelem	bölcsesség	bölcsesség	változatosság
•élvezet	szerelem	élvezet	bölcsesség
•változatosság	élvezet	változatosság	megbecsülés
•bölcsesség	változatosság	egyenlőség	egyenlőség
•szépség	szépség	szépség	szépség
•üdvözülés	üdvözülés	üdvözülés	üdvözülés

Devianca-Értékek

	RM	ALK	HJL.1	HJL.2
•Biztonság	0.8	0.0	0.4	0.2
•Altruizmus	0.5	0.1	0.4	0.3
•Univerzalizmus	0.4	0.9	0.7	0.5
•Autonómia	0.3	0,5	0.8	0.6
•Tradíció	0.1	-0.2	-0.1	-0.2
•Hedonizmus	0.1	0.5	0.0	0.3
•Teljesítmény	0.2	-0.7	0.0	0.0
•Konformitás	-0.4	-0.8	-0.7	-1.0
•Hatalom	-0.8	-1.4	-1.2	-0.6
•Kockázatváll.	-0.9	-0.3	-0.3	-0.4

Irodalom

- Hankiss, E. 1977. Érték és társadalom. Budapest:Gondolat
- Heider, F. 2003. A személyközi viszonyok pszichológiája. Budapest:Osiris (47-63.)
- Heidegger, M. (1943) Nietzsche mondása: Isten halott In Rejtekek. Budapest: Osiris. 2006. 183-232.
- Rosta, G. Tomka, M. (szerk.) 2010. Mit értékelnek a magyarok. Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008-évi magyar eredményei. Budapest:OCIPE Magyarország.
- Váriné Szilágyi Ibolya, 1987. Az ember, a világ és az értékek világa. Budapest:Gondolat